

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General del Patrimoni Cultural
Servei de Suport Tècnic i Inventari
Biblioteca del Patrimoni Cultural

3291

Castell de Montclús - Castell dels Moros

Vila Bonamusa, Lluís

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

INDEX

Fitxa tècnica	3
Introducció	4
Situació geogràfica	5
Descripció del castell	7
Context històric	9
Metodologia excavació	11
Descripció de la campanya d'excavació	12
- Fase 1 (juliol del 1998)	12
- Fase 2 (setembre-octubre 1998)	14
Consideracions finals	20
Tasques de restauració	22
Criteris d'intervenció	22
Descripció de la campanya	19
Espais intervinguts	20
Annexos	26
Croquis: àmbits del recinte sobirà	27
Zones consolidades	28
Inventari materials	29
Planimetria	42
Índex de fotografies	45
Fotografies	46

Fitxa tècnica

Nom del jaciment:	Castell de Montclús
Tipus de jaciment:	castell
Cronologia	ss. XI-XII / ss. XVII-XVIII
Coordenades U.T.M.:	mapa: L37 - 14 (364) situació: 31TDG528196
Any de la intervenció:	1998
Terme municipal:	Sant Esteve de Palautordera
Comarca:	Vallès Oriental
Direcció:	Lluís Vila Bonamusa
Arqueòlegs:	Josep Pujadas i Cavalleria Montserrat Tenas i Busquets
Coordinació i redacció del projecte:	Lluís Vila (ESTRAT S.C.P.)
Finançament:	Parc Natural del Montseny, Diputació de Barcelona Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera Col·laboració de la propietat
Propietat:	Manuel Adroer
Redacció memòria:	Sílvia Garriga, restauració Lluís Vila Bonamusa, excavació

INTRODUCCIÓ

La memòria que els presentem és el resultat d'una iniciativa endegada per *ESTRAT, Arqueologia – Restauració - Difusió* l'any 1995. Aquesta iniciativa va ser atesa amb interès per l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera, per la Diputació de Barcelona i pel propietari, el senyor Manel Adroer. Aquest projecte té per objectiu la recuperació i condicionament d'aquest important conjunt monumental d'època medieval i la creació d'un itinerari d'interès històric i arqueològic a la conca mitja alta de la Tordera, concretament entre els municipis de Sant Esteve i Mosqueroles.

Les dues primeres campanyes (1996 i 1997) van estar destinades a la neteja i arranjament d'accessos del conjunt monumental. En la primera campanya es tractava d'eliminar la vegetació de l'interior del castell i el seu entorn. La segona campanya es va destinar a condicionar els principals accessos i a instal·lar una escala de relliga que permetés l'accés a l'interior del recinte.

La campanya de l'any 1998 va dividir-se en dues fases, la primera es portà a terme entre els dies 14 al 21 de juliol 1998, va consistir en tallar la vegetació, recollir les pedres deslligades que es troben escampades per tot l'interior del castell, resseguir els murs i netejar-los amb l'objectiu de que el topògraf pogués efectuar la planimetria de l'interior del castell, com també de l'ermita. La segona fase s'executà durant el més de setembre i octubre. L'actuació va consistir en l'excavació dels àmbits A, B i el C, aquest de forma parcial. També es procedí a efectuar la consolidació dels murs que s'havien posat al descobert.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

El municipi de Sant Esteve es localitza al nord-est de la comarca del Vallès Oriental, en el vessant de ponent del Montseny, damunt una terrassa fluvial de la Tordera. El castell dels Moros es troba a la zona nord del municipi. La carretera d'accés és la BV-5301, la qual travessa el centre del poble en direcció nord, vers el municipi del Montseny. A l'alçada de la barriada de Santa Margarida, km 1'200, cal girar a l'est, vers la casa de can Marc. Des d'aquest lloc, es travessa la Tordera per enfilar-se al turó on es troba el poblat ibèric i el castell de Montclús.

El Serrat dels Moros és un turó de 370 m d'alçada respecte el nivell del mar. Les seves coordenades UTM són 31DG6525178. Per la vessant nord té un accés difícil. Es comunica amb el municipi de Mosqueroles a través d'un corredor estret, voltat per espadats a banda i banda. Per llevant i migdia destaca un espadat que origina unes parets pràcticament verticals de més de 30 m de desnivell. L'accés idoni al castell s'ha d'efectuar per la zona de ponent, on els pendents són més suaus. El castell aprofita una fortificació natural i gaudeix d'una situació estratègica que queda confirmada pel pas del riu Tordera a ponent, de la torrentera anomenada Sot d'en Puig al nord, i de la del Sot Gran a llevant.

Aquest conjunt de factors geogràfics posen de relleu les qualitats defensives i estratègiques del castell, que gaudeix d'un ampli control visual sobre la via natural que travessa la vall alta de la Tordera, en direcció la comarca d'Osona. Cal destacar també la seva bona visibilitat en relació a d'altres castells de la comarca.

La vegetació és de tipus mediterrani, característica de la zona, a excepció de la primera terrassa del turó on s'observa una plantació artificial d'eucaliptus. Malauradament, aquest tipus d'arbre està produint un fort empobriment dels minerals del subsòl, tot afectant la capa vegetal del sotabosc i agreujant-ne el procés d'erosió.

Mapa de localització

Localització del Castell de Montclús (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental).

Diputació de Barcelona. Mapa "Montserrat, Parc Natural", 1994. Escala 1: 25.000

DESCRIPCIÓ DEL CASTELL

Els antecedents del castell de Montclús es troben en el de Sesagudes i en el de Miravalls. Segons consta en la documentació és un castell construït el segle XIII, si bé hom creu que el seu origen pot remuntar-se a finals del segle X principis de l'XI.

Les primeres restes constructives evidents del castell ja s'observen a la part inferior del turó, on apareix la muralla que tancava el recinte exterior i que definia la zona de l'albacar que, a l'actualitat, es troba ocupada pel bosc. Coincidint amb aquest indret es documenta l'existència de restes diverses d'un possible *oppidum* ibèric.

Arribats a la terrassa superior s'observa part d'una paret coronada per merlets i el recinte principal. Del recinte sobirà en destaca els murs i una poderosa torre cilíndrica, assentada sobre una base en talús. A la part inferior del talús s'observa una canalització que probablement conduiria l'aigua recollida cap una cisterna.

El recinte sobirà és de planta quadrada, l'estructura és la típica dels castells que tingueren origen vers el segle X - XI. És possible que els antecedents del castell calgui buscar-los en l'existència d'una torre de defensa de planta quadrada. Aquesta hipòtesi se sustenta en l'existència d'un mur *d'opus spicatum* així com pel morter emprat, la tècnica constructiva d'aquest mur es diferencia de forma clara en relació a la resta de paraments.

En general la fàbrica del castell és rústega, construïda majoritàriament de còdols sense carregar. Només s'observa carreus en els brancals de portes i finestres.

El recinte principal conserva tres dels seus paraments perimetrals, el quart, on s'hi trobaria la porta d'accés, va desaparèixer en motiu de la forta erosió existent. Un anàlisi més exhaustiu dels paraments conservats, permet destacar l'existència de diferències en la tècnica constructiva. El mur nord i oest són més gruixuts que el sud; presenten la mateixa tècnica, són construïts amb còdols lligats amb morter; les façanes conserven l'arrebossat. En el mur oest en destaca dues grans obertures que s'atribueixen a dos grans finestrals construïts en el moment de transformació del castell en palau. La fàbrica del mur localitzat al sud és de factura més rústega, no presenta arrebossat a les façanes. D'aquest mur en destaca l'existència de tres obertures cegues al centre de les quals es troba una espitllera.

La distribució dels espais interns és de forma perimetral en relació al pati d'armes, on hi destaca el torrí, recuperat parcialment. L'anàlisi del parament del mur sud i les dades obtingudes a través del les cotes de profunditat permet afirmar que el recinte sobirà tenia dues plantes separades per un sostre de bigues.

Un altre element constructiu que en destaca del castell és la potent torre cilíndrica que es conserva a l'angle nord-oest. La base, com la resta del recinte, és en talús; construïda tècnicament com la resta de l'edifici. Per accedir-hi cal fer-ho pel camí de ronda que es troba per sobre del mur oest. Aquest àmbit apareix semicobert per una volta; presenta dues obertures, en una d'elles en destaca l'espitllera circular. Al centre d'aquest espai es troba una gran obertura d'accés a la planta baixa.

Seguint el traçat del fossar, vers l'est, s'accedeix a l'antiga ermita de Santa Margarida, d'una sola nau i amb absis semicircular, avui pràcticament destruïda. A pocs metres de l'ermita es troba la *fovea* retallada per l'erosió que pateix l'espadat.

CONTEXT HISTÒRIC

Els senyors de Sesagudes, de Montseny i de Montclús.

Una de les primeres fortificacions documentades a la vessant meridional del Montseny és la *d'Oto Acutensi*, senyor de Sesagudes, que residia en un castell al cim de les Agudes, això era l'any 1018. A finals d'aquest mateix segle consta l'existència d'una altra fortalesa on hi establiren la seva residència, el castell de Miravalls que es troba prop del poble del Montseny.

Entre els anys 1230 i 1263 en Guillem, fill de Guillem Umbert de Montseny i besnét de Guillem Umbert I de Sesagudes (1070-90), va instal·lar-se a la vall i va adoptar el cognom de Montclús. Amb l'establiment definitiu de la residència al nou castell tots els habitants de la demarcació es veieren obligats a complir amb les exigències feudals, com per exemple a fer la guerra quan calgués protegir el castell, construir murs, fossats, etc.

El terme que disposava en Guillem de Montclús era força extens, pràcticament era amo de tota la vessant meridional del Montseny. Els seus dominis estaven formats per les parròquies de Sant Julià del Montseny, de Sant Esteve de la Costa, de Sant Cristòfol de Fogars, Sant Marçal, Sant Joan de Campins, Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera, Mosqueroles, Pertegàs, Vilalba Sasserra, Vallgorguina, Olzinelles i Tapioles. El 1356 s'hi va afegir el terme de Vilardell, si bé no en disposava de tots els drets.

No gaires anys després de la mort d'en Guillem el seu fill, Rimbau (II) de Montclús, va cedir els seus béns a l'oncle Ramon de Cabrera, senyor d'Anglès i de Brunyola. A partir d'aleshores el castell va estar regit per un batlle que tenia la representació del senyor i s'ocupava de mantenir l'ordre i la convivència entre els habitants del terme del castell. A través de diverses successions familiars, els territoris del Montseny van passar a unir-se al vescomtat de Cabrera. Amb aquesta unió la pràctica totalitat del Montseny en restà sota el seu domini jurisdiccional. Si bé el màxim exponent de poder d'aquestes terres el representava el castell de Montsoriu el centre administratiu residia a Hostalric.

A més dels senyors de Montclús els dominis d'aquestes terres estava a mans del monestir de Sant Cugat que disposava de molt béns i possessions, drets i tributs. Els abats del monestir eren els que triaven i presentaven al bisbe de Barcelona els sacerdots que havien de regir les esglésies de Santa Maria i Sant Esteve. L'abat gaudia del domini senyorial o de propietari però tal vegada no podia disposar del dret d'administrar justícia ni tampoc podia fer respectar les paus i treves com tampoc imposar-les.

Els dominis d'aquestes terres es trobaven compartits també per altres senyors, si bé no tan poderosos la seva presència fou motiu de moltes raons. A través de la documentació i les llegendes és conegut els enfrontaments que va haver entre els senyors de Montclús i els de Palau (actual castell de Fluvià). Aquests tenien la seva residència i propietats dins la demarcació del castell de Montclús, gaudien de diversos drets senyorials i, a més, presidien la quadra de Campins que era de les més extenses de Catalunya. Aquest conjunt de factors van estar en l'origen de molts conflictes. La virulència d'aquests

enfrentaments va restar en la memòria popular, tal com es pot llegir a través de la llegenda de *La Dama de Montclús*.

No va ser fins el 1345 quan es signà la pau definitiva entre ambdues cases. En aquest acord en Pere de Palau, senyor de la domus de Palau, reconeixia que els vassalls de la quadra de Campins havien de prestar jurament i homenatge al baró de Montclús, però no estaven obligats a les servituds feudals.

METODOLOGIA

Es procedí a excavar en extensió els àmbits definits pels murs, tot seguint els mètodes arqueològics tradicionals, basats en el registre de les dades a través del model de fitxa proposat per Harris-Carandini. El model de fitxa permet el registre de forma sistemàtica de les unitats estratigràfiques: positives o dipòsits; negatives o retalls, arrasaments; així com interestrats o superfícies d'utilització.

Pel que fa al registre estratigràfic, en cada una de les àries d'intervenció obertes, es realitzà el dibuix de les seccions que es cregueren necessàries. També es realitzaren plantes acotades de tipus acumulatiu en cada un dels nivells d'ús. També es procedí a la confecció d'una planimetria completa de l'interior del recinte sobirà que reflecteix els elements i estructures constructives del castell.

En el registre de les unitats estratigràfiques es diferencia els formats pels sòls dels estructurals. En relació a les estructures, cada element estructural ha estat definit a través d'unes sigles pròpies per tal de facilitar la lectura de les UE. La presència d'estructures que delimiten amb claretat els espais ha permès adoptar com a criteri la numeració de les unitats estratigràfiques a partir del O1 en cada àmbit.

Tota l'actuació i el procediment arqueològic va estar documentat a través de la fotografia, diapositiva i vídeo.

Llegenda dels elements estructurals:

MR: mur

PV: paviment

DESENVOLUPAMENT DE LA CAMPANYA

Fase 1 (juliol del 1998)

Previ a l'inici de l'excavació es procedí a efectuar una campanya de neteja de l'interior del recinte sobirà. Aquesta va consistir en la realització de les següents tasques:

Eliminació de la vegetació.

Eliminació de la vegetació que s'extenia i cobria l'interior del recinte. Aquesta tasca s'efectuà a través de diverses eines amb l'objectiu de no malmetre les estructures.

Amuntegament de pedres.

Acabada l'eliminació de la vegetació, es procedí a retirar les pedres que es trobaven disperses per l'interior del castell, fora de context i que dificulten la lectura dels espais interiors del recinte principal del castell. Foren apilonades en dos punts diferents del recinte per tal d'utilitzar-les en les futures tasques de consolidació de les estructures.

Resseguir les parets

Seguidament es va procedir a resseguir les diverses estructures que apareixien semienterrades. S'extragueren les arrels que s'hi havien sobreposat, així com la capa d'humus que les cobria parcialment. Amb posterioritat es decantaren les pedres deslligades que no formaven part pròpiament dels murs.

L'objectiu bàsic era definir el conjunt d'estructures que apareixien o bé s'insinuaven de forma clara, per tal de que fossin documentades pel topògraf i així disposar d'un primer document de treball, necessari per a les futures actuacions i pel propi desenvolupament del projecte.

Extracció de la capa d'humus (àmbits A i B)

Es va procedir a l'extracció de la capa d'humus que cobria els àmbits A i B (vegeu planta general). Aquests dos espais són els que es troben a la zona immediata d'accés a l'interior del castell, presenten una alçada conservada de l'estructures més elevada i per contra el seu estat de conservació era precari. Per aquest conjunt de circumstàncies vàrem creure necessari que aquesta fos la primera zona a intervenir.

La capa d'humus, cobria en els dos àmbits, un potent enderroc que presentava un espessor de 20 a 40 centímetres, segons els llocs. Barrejada amb la terra vegetal aparegueren alguns vidres i plàstics, així com una gran quantitat de llaunes pertanyents a begudes i a aliments.

A mesura que s'extreia l'humus apareixien nombroses arrels dels matolls i dels arbres tallats. Algunes plantes havien arrelat en el mur, foren tallades amb eines mecàniques, per tal de no agreujar la consistència d'algunes estructures que apareixien força descohesionades (MR-2, MR-3 i MR-4).

L'estrat que aparegué sota de la capa vegetal estava format, bàsicament, per un potent enderroc que s'extenia en els dos àmbits. Com és obvi la potencialitat d'aquest enderroc és més gran a l'entorn dels murs. En aquesta zona les pedres apareixien lleugerament cobertes una fina capa de terra, de color ocre, producte de la pròpia descomposició del morter.

Les estructures d'ambdós àmbits aparegueren en força mal estat de conservació, en general estaven descohesionades com a conseqüència de l'acció de les arrels d'arbres i matolls. Si bé en moltes de les estructures conservades s'observava restes dels arrebossats, en aquesta zona s'ha perdut majoritàriament.

En el procés de neteja del mur 4, que tanca l'àmbit per la zona sud, es va posar al descobert un enderroc que cobria un mur no visible (mur 5), l'orientació del qual és nord sud, que podria definir un altre possible àmbit. L'alçada màxima conservada d'aquest mur es troba a la zona de contacte amb el mur 4, la resta del mur es trobava a nivell del sòl.

Fase 2 (setembre - octubre de 1998)

Àmbit A

En primer lloc es va procedir a l'extracció de l'enderroc (UE2) format per pedres de tamany mitjà i petit. Les zones que estaven en contacte amb el mur presentaven una major concentració de pedra i terra, la textura i coloració d'aquesta era diferent a la que es trobava al centre de l'àmbit, fet podria indicar que originàriament aquestes parets havien estat lligades amb algun tipus de morter. Entre les pedres va aparèixer algunes llaunes, bosses de plàstic, algun fragment de ceràmica i teula.

Per sota de l'enderroc de pedres es documentà un estrat homogeni de teules que correspondria a l'enfonsament de la teulada (UE 3). En relació als materials mobles, molt escassos, en destaca l'aparició d'un fragment d'un plat de manganès decorat amb línies sobre blanc estannífer (s. XIV-XV) i un fragment de vidrada verda (XV), a més de ceràmica comuna gris i un gran recipient de ceràmica comuna amb decoració incisa.

L'extracció de les teules va permetre observar l'existència de diversos sòls: a la zona central de l'àmbit en destaca un sòl de terra cremada (UE 4), restes disperses d'un paviment de morter (UE 7), una capa de sauló (UE 5) i una altra de terra sorrenca, de color vermellós (UE 6).

El sòl de terra cremada (UE 4), no massa dur, que es concentrava de manera específica a la zona central de l'àmbit, presentava una potència de 10 cm. Les restes mobles recuperades foren tres fragments informes de plaqueta de ferro i dues vores d'olla grisa, una datada entre el segle XII-XV i l'altra entre el segles XIV-XV.

Cal destacar l'aparició d'un paviment de morter de calç i sorra (UE 7), que es conservava de forma fragmentària en diversos punts de l'àmbit. Per sota d'aquest paviment s'extenia una capa de sauló (UE 5), molt neta, a la qual s'hi documentà un total de 4 fragments ceràmics, un tascó de ferro i 3 fragments pertanents a restes òssies. Les ceràmiques corresponen a vidrades: una informa amb decoració de manganès (s.XIV), una escudella de vernís blanc estannífer (s. XIV-XV), una altra escudella amb decoració blau i daurat (s.XV) i finalment un fragment de l'arrencament d'un gran recipient de vernís verd (s. XIV-XV).

Vers el sector sud-oest de l'àmbit, pràcticament a la mateixa cota de profunditat de la UE 5, es documentà un estrat de terra sorrenca, de color vermellós (UE 6). El material moble fou escàs i poc significatiu.

Per sota d'aquest estrat va aparèixer un paviment de morter de calç i sorra (UE 9), que ocupava tot l'àmbit A i s'extenia vers l'àmbit B, passant per sota del mur mitjaner (MR 3). L'estat de conservació és força precari, es troba clivellat en diversos llocs i s'observa alguns grans forats. Cal esmentar que el paviment ja havia estat objecte de diverses reparacions antigues. També s'ha de destacar el fort desnivell que presentava ja que en el sector est aflorava, pràcticament, a la superfície, mentre que a l'extrem oest es trobava en cotes inferiors, formant un paviment irregular que presentava un desnivell de 60 cm (vegeu secció).

Entre els murs 1 i 2 s'observà una obertura que ha estat emprada fins l'actualitat com accés vers l'interior del recinte. L'extracció de les UE 1, 2 i 3 va posar al descobert una nivellació del parament que podria correspondre al marxapeu d'un accés.

Coincidint amb les cotes dels estrats anteriors va documentar-se un conjunt de pedres, sauló i morter (UE 8), disposades sense cap ordre aparent, la funció de les quals no es pot determinar. A nivell d'hipòtesi podria plantejar-se que es tracta de les restes inferiors del parament d'opus spicatum que va ser parcialment destruït per adossar-hi el mur 2.

- Resum UE Àmbit A

- 1: capa d'humus
- 2: Enderroc format per pedres i terra
- 3: Enderroc teules
- 4: Capa de terra cremada que apareix al centre de l'àmbit
- 5: Estrat de sorra
- 6: Estrat de terra sorrenca, de color vermellós que es troba a la cantonada sud-oest de l'àmbit. S'entrega, per un cantó, al nivell de sorra que es troba al costat nord-oest i cobreix el paviment.
- 7: Paviment superior (I), residual des del centre vers al nord. És un estrat cobert per la UE 4 i cobreix la UE 5 i l'UE 6.
- 8: Enderroc de la porta, cobert per UE 6.
- 9: Paviment inferior (II)

Àmbit B

Aquest àmbit també va aparèixer cobert per un enderroc (UE2) de característiques similars a les descrites amb anterioritat en relació a l'àmbit A. Per sota d'aquest nivell va documentar-se un estrat homogeni de teules que cobria la totalitat de l'àmbit B (UE 3). El material noble és poc significatiu, s'hi documentà des de fragments de comú ibèrica, comunes grises i vidrades blanques i blaves que permeten efectuar una aproximació cronològica relativa al voltant del segle XV.

L'extracció del nivell de teules va permetre identificar diferents unitats estratigràfiques a partir de les característiques que presentaven els sòls. En primer lloc caldria mencionar l'aparició d'una gran pedra disposada de forma horitzontal, per sota de la qual es documentà dues lloses de pissarra (UE 10) assentades sobre un nivell de sorra neta (UE 5) que s'extenia per tot l'àmbit. Aquesta és una capa de nivellació que en alguns llocs presenta una potència superior als 30 cm de gruix.

A l'extrem sud oest de l'àmbit es documentà una bossada (UE 11) de terra molt flosca la qual no proporcionà material ni tampoc fragments de teules, fet que podria indicar que es tracta d'una intrusió antròpica que rebentaria la UE 2 i 3.

A l'angle nord oest de l'àmbit, a la zona delimitada per les lloses abans esmentades, s'observà un estrat de terra marró (UE 4) delimitada per una franja de morter irregular que va permetre recuperar diverses restes mobles. Entre els fragments ceràmics destaca una vora corresponent a un plat de vernís blanc, amb decoració de manganès i motius alàfia, datada al segle XIV. També va recuperar-se algun fragment de vidre i diversos claus de ferro, així com una punta de barrina.

Per sota de l'estrat de sorra aparegué un sòl de terra sorrenca, de color vermellós (UE 7) que va proporcionar escasses restes mobles, entre els quals es podria destacar un fragment de ceràmica vidrada blava datada al segle XV i un fragment de ferro que podria correspondre a un pestell.

L'estrat de terra vermellosa s'extenia per tot l'àmbit, cobrint una capa de morter (UE 8) i el paviment II (UE 9). La capa de morter era de forma molt irregular, es conservava a la meitat oest de l'àmbit. El paviment III estava cobert per la capa de morter i s'extenia vers l'est comunicant-se amb l'àmbit A. El paviment III, fet amb morter de calç i sorra es trobava en més bones condicions de conservació, era força compacte.

L'extracció de l'enderroc va posar al descobert l'existència del brancal d'accés a l'interior de l'àmbit B des de l'àmbit "n" i un mur orientat de nord a sud (MR 5) que podria tancar el que s'identificà com a àmbit C.

L'existència de tres lloses planes, assentades sobre una capa de terra (UE 5), permet plantejar la possible existència d'un paviment superior fet de lloses de pissarra, similar al que es va documentar a l'àmbit C.

- Resum UE Àmbit B

- 1: capa d'humus
- 2: Enderroc format per pedres, terra i alguns fragments de ceràmica
- 3: Enderroc teules
- 4: Capa de terra sorrenca, neta, de color marró. Es troba al nord oest de l'àmbit
- 5: Estrat de sorra
- 6: Bossada, intrusió.
- 7: Terra sorrenca vermellosa.
- 8: Capa de morter irregular.
- 9: Paviment III.
- 10: Paviment I (?).

Àmbit C

A l'oest del centre del recinte sobirà s'efectuà una altra caia de 3,85 x 3,40 m amb el doble objectiu d'obtenir dades sobre aquest sector (estratigrafia, cronologia, elements estructurals, etc) i poder establir

quina era la possible relació estructural d'aquest sector en relació la canalització vertical existent (cisterna).

Una vegada fou extreta la capa d'humus aparegué un mur que mantenia la direcció est oest, o sigui perpendicular al mur perimetral oest del castell. Al centre de la cala va poder detectar-se un forat d'intrusió contemporani, la seva profunditat arribava al nivell d'enderroc. També va detectar-se dos elements (vegeu planta general) dels quals es desconeix la seva possible funció. El material mòble fou escàs i poc significatiu, en destaca la presència d'alguns fragments de ceràmiques de tipologia ibèrica, vidrades i comunes grises, la forma dominant són les olles.

L'enderroc de pedres i terra (UE 2) presenta una potència d'entre 1'11 m i 0'94m. El material mòble és escàs i presenta les mateixes característiques que l'anterior. Cobreix el paviment I (UE 4).

El paviment I (UE 4) està fet de terra premsada i graves. Ocupa el sector oest de la zona excavada. El gruix que presenta és irregular ja que té entre 5 i 2 cm. El mur sud de tancament se li assenta al damunt.

Per sota va documentar-se una capa de sorra (UE 3). A la resta de l'àmbit va aparèixer un paviment de morter de calç (UE 5), el qual, talment s'ha esmentat es trobava cobert parcialment per l'enderroc (UE 2), al sector est, i per la capa de sorra (UE 3), al sector oest. El mur de tancament sud de l'àmbit C s'hi assenta al damunt. Aquest paviment és semblant als localitzats als àmbits A i B. S'adossa al mur oest del castell.

Cal destacar que s'han localitzat un seguit de lloses sobreposades verticalment, unes al costat de les altres, repenjades al mur perimetral oest. La disposició de les lloses i el fet que algunes presenten morter adherit semblen indicar que haurien estat arrencades i dipositades de forma intencionada amb l'objectiu de ser reutilitzades amb posterioritat.

UE Àmbit C

- 1: capa d'humus
- 2: Enderroc format per pedres, terra i alguns fragments de ceràmica
- 3: Estrat de sorra
- 4: Paviment I
- 5: Paviment II

Descripció dels murs:

En general la fàbrica dels murs que delimiten els àmbits A i B és rústega, construïda amb còdois sense carregar. La part superior dels murs (MR 2, MR 3, MR 4, MR 5) estant descohesionats, no conserven cap tipus de morter, mentre que a les parts inferiors s'observa restes d'argamassa (MR 2, MR 3, MR 4). Ja s'ha vist amb anterioritat, quan es descrivia el procés d'extracció de l'enderroc, que la terra que estava en contacte amb el perímetre dels murs presentava una textura i coloració diferent a la que es trobà al centre

de l'àmbit, aquest fet permet plantejar, com hipòtesi, que els còdols haurien estat lligats amb algun tipus de morter.

Mur 1 (MR 1)

El mur 1 destaca per la tècnica constructiva *d'opus spicatum*. L'obra està feta amb un aparell de còdols lligats amb morter de bona qualitat. Segons l'estat actual de la recerca la longitud del parament és de 6m per 0'8m d'amplada. El seu traçat és est-oest, si bé presenta una lleugera desviació en relació als murs 2 i 4.

Murs 2 i 4 (MR 2, MR 4)

Els murs 2 i 4 presenten les característiques constructives descrites inicialment. La longitud del mur 2 és de 3'60m aproximadament, mentre que la del mur 4 és de 3'40m. L'amplada d'ambdós és de 0'60 m. Presenten un traçat est-oest si bé és lleugerament desviat entre ells.

El límit oest del mur 1 va ser destruït quan hi fou adossat el mur 2. En el punt de contacte entre ambdós es documentà un possible marxapeu (d'uns 0'80m) que podria indicar l'existència d'una porta d'accés a l'interior de l'àmbit A. Aquest accés va ser construït en el moment que fou aixecat el parament mitjaner (MR 3) que separa els àmbits A i B.

El mur 4 (MR 4) presenta una obertura d'uns 0'85m de llum. Els brancals estan formats per una filada vertical de pedres carejades vers l'exterior. Per aixecar-los empraren pedra de riu i carreus col·locats de forma horitzontal. El marxapeu fou construït amb pedres planes de tamany mitjà-petit, col·locades de forma horitzontal.

Mur 3 (MR 3)

Les característiques tècniques i tipològiques que presenta el parament 3 són pràcticament les mateixes que els murs 2 i 4. Es tracta d'una paret mitjera, orientada perpendicularment a les anteriors i assentada directament sobre un sòl de sorra (UE 5 d'ambdós àmbits). Es troba adossada al parament sud (MR 2) i al mur perimetral nord. Estaria relacionada, estructuralment, amb el paviment II de l'àmbit A.

Mur 5 (MR 5)

Una vegada va estar finalitzat el sondeig de l'àmbit C es procedí a resseguir el mur 5, el traçat del qual era perpendicular al mur 4. Les característiques constructives eren les mateixes que les ja descrites amb anterioritat. La longitud resseguida va ser de 5'20m. Si bé a l'extrem nord el mur era vist, a l'extrem sud restava tapat pel sòl.

Altres actuacions:

Torri

L'actuació efectuada al torri es va limitar a l'extracció de la vegetació adherida a les parets i d'algunes de les soques. Posteriorment s'extragué la capa d'humus que en cobria bona part del seu perímetre i finalment es va buidar uns 86 cm de l'enderroc que tapava l'interior. El resultat d'aquesta actuació va permetre recuperar tot el perímetre del torri.

Mur Jussà I

La precària estabilitat d'aquest mur va fer necessari portar a terme una actuació d'urgència en aquest mur. Aquesta actuació va permetre observar la seva continuïtat vers el sud i l'aparició d'un mur perpendicular a aquest que, en sentit est-oest, tancaria el recinte sobirà. Durant el procés de neteja s'hi van recuperar 2 fragments informes de ceràmica vidrada comuna i 1 vidre.

Topografia del castell

Es va portar a terme la primera campanya de documentació topogràfica de l'interior del castell i de l'ermita. L'objectiu era documentar les estructures tal com es conserven i disposar d'una planta que permetés registrar correctament cadascuna de les intervencions que s'hi realitzessin en posterioritat, tant a nivell arqueològic com de restauració.

CONSIDERACIONS FINALS

L'actuació arqueològica efectuada l'any 1998 va esdevenir en la primera de caràcter sistemàtic efectuada a l'interior del castell. Els aspectes més destacables dels resultats d'aquesta actuació són, a grans trets, que van permetre posar al descobert diversos elements estructurals de caràcter arquitectònic que fins aleshores es desconeixien: àmbit A, B i parcialment el C, així com tot el perímetre del torri.

Bé és cert que els resultats aportats per les restes mobles foren escassos i en general poc significatius, tan des del punt de vista quantitatiu, qualitatiu com cronològic. Així doncs el conjunt de dades obtingudes no permeten determinar la funcionalitat dels diversos àmbits ni precisar-ne les etapes d'ús. Tot i així si que permeten efectuar-ne una aproximació a partir de l'anàlisi de l'estratigrafia interrelacionada amb els elements mobles i estructurals

El conjunt de material classificats corresponents als diversos estrats permeten datar el moment d'abandonament dels àmbits A, B i possiblement el C al voltant del segle XV. Tal vegada resta per dilucidar a quines dates d'ús podria correspondre cada un dels paviments documentats. És evident que la sobreposició d'aquests indica una successió temporal que dissortadament, tal com s'ha esmentat, no pot determinar-se'n quina seria la cronologia precisa.

Abans d'entrar en la seva descripció, caldria recordar que els nivells arqueològics dels tres àmbits no es poden donar per esgotats ja que s'ha arribat a un paviment sota del qual podria haver restes més antigues, tal com es pot observar en una secció existent en el límit est de l'àmbit A.

La primera fase documentada fins el moment correspondria al paviment II de l'àmbit A i al possible paviment III de l'àmbit B. Durant aquesta fase aquests dos àmbits serien en realitat un de sol. Amb posterioritat aquest àmbit va ser dividit per la paret mitjera (MR 3), l'aixecament d'aquesta va obligar a obrir una porta d'accés a l'àmbit A i una altra a l'àmbit B. Aquesta transformació, sumada a la situació de precarietat del paviment II-III, va crear la necessitat de construir un nou paviment, que correspondria al paviment I de l'àmbit A i al II de l'àmbit B (UE 6).

De l'Àmbit B caldria esmentar l'existència d'un possible paviment de lloses assentat sobre la sorra. Aquest possible paviment no va estar documentat a l'Àmbit A si bé va documentar-se un estrat de sorra neta que s'anivellava amb el paviment I, fet que podria indicar que per sobre hauria existit un nivell de circulació.

L'escassetat de restes mobles és encara més notòria a l'àmbit C, si bé l'anàlisi dels fragments ceràmics permeten datar el moment d'abandonament al segle XV-XVI. El paviment II presenta les mateixes característiques tècniques que el paviment I i II de l'àmbit A i al III de l'àmbit B. Així mateix cal destacar la coincidència en la presència de lloses de pissarra a l'Àmbit B i C les quals podrien estar indicant l'existència d'un paviment lligat amb una capa fina de morter de calç, assentada sobre la sorra (UE 5, Àmbit A i B). És possible que els paviments I i II de l'àmbit A i el III de l'Àmbit B, corresponguin a la important reforma de transformació del castell en palau, iniciada vers a finals del segle XIV-XV, segons indica Monreal.

En termes generals hom pot afirmar que l'excavació dels diversos àmbits va aportar un nombre reduït de restes de restes mobles, caracteritzades per la major presència de fragments ceràmics, en general força homogenis en les seves formes i cronologia. Tradicionalment s'ha datat el moment final d'ús del castell de Montclús a partir de l'any 1448, en motiu d'un important moviment sísmic que va afectar bona part de Catalunya i hauria ocasionat la destrucció parcial del castell.

TASQUES DE RESTAURACIÓ

La campanya de restauració portada a terme l'any 98 va centrar els seus esforços en consolidar alguns dels murs que es troben a l'interior del recinte sobirà, també es van reintegrar les llacunes del mur d'*opus spicatum*. Així mateix també va consolidar-se el mur Jussà i ja que, com ha estat mencionat amb anterioritat, presentava una certa inestabilitat.

Criteris d'intervenció

L'equip redactor del Projecte Arqueològic del Castell de Montclús va acordar que en aquest moment del projecte no es podien establir uns criteris de restauració definitius per actuar sobre les estructures. Però no per això les actuacions que s'han realitzat han deixat de seguir les normes vigents acceptades internacionalment en les cartes de restauració (Atenes 1931, Venècia 1964 i Del Restauro 1987). Sempre s'ha respectat el pas del temps (envelliment natural, modificacions, etc.) i no s'ha pretès retornar les restes al seu moment inicial de creació, s'ha intervingut el mínim i respectat al màxim, s'ha buscat conservar més que restaurar.

Els criteris definitius es fixaran a partir de l'existència d'un Projecte de Restauració de caràcter global. Per efectuar la consolidació de les estructures intervingudes s'ha emprat la pedra pròpia del jaciment. Aquesta ha estat lligada amb fang o morter de calç tradicional, segons les característiques que presentava el parament original. Per facilitar la llegibilitat de la intervenció s'ha coronat la part superior de les estructures originals amb una capa gruixuda de morter de calç apagada i sorra colorada amb pigment mineral vermell. Aquesta capa de morter vermell permet indicar on acaba l'estructura antiga i on comença la part consolidada.

Es documentà cada una de les intervencions i es seguiren els criteris deontològics de la restauració, resumits en els tres conceptes d'estabilitat, reversibilitat i llegibilitat. Per aquest motiu els productes emprats són:

- Reversibles: s'han de poder eliminar per dissolució o mecànicament.
- Estables: materials tradicionals com calç i sorra, amb barreja de terra i pigment mineral per tenir i diferenciar. Aquests materials han provat la seva eficàcia al llarg dels segles.

Una vegada va estar efectuada la neteja i documentació de les estructures existents, es procedí a la consolidació d'aquelles estructures que aparegueren al transcurs de l'excavació i que es trobaven en condicions molt precàries.

L'actuació de consolidació va consistir a sobrealçar amb pedra, uns 30 cm, el nivell del les estructures. La finalitat d'aquesta obra era doble: en primer lloc aconseguir que els visitants obtinguessin una major impressió d'espai definit i, en segon lloc, protegir el mur original, evitant que els visitants incontrolats es puguin passejar per damunt.

Per poder diferenciar clarament les zones originals de les intervingudes, es preservà l'arrebossat que es conservava en les estructures, mentre que les part de nova construcció es proposà diferenciar-lo a partir de les filades amb junta sagnant. Aquesta separació d'elements és fonamental per evitar falsificacions i evitar que allò que és nou passi per antic.

Descripció de la campanya

Les principals línies d'actuacions que es varen dur a terme en aquesta campanya estaven principalment adreçades a frenar els processos de degradació més accelerats.

Es va intervenir a:

1. l'albarcar,
2. el mur (MR-1),
3. el mur (MR-2) de l'àmbit A
4. el mur (MR-3) situat entre l'àmbit A i B
5. el mur (MR-4) de l'àmbit B
6. el mur 5 (MR-5) de l'àmbit C
7. els paviments dels àmbits A i B.
8. el torri de l'homenatge

1. Refonamentació del mur de l'albarcar

L'objectiu prioritari d'aquesta actuació era evitar l'enfonsament de la part que es conservava del mur de l'albarcar. Aquesta estructura, situada en una zona atalussada i molt erosionada, havia perdut bona part de la seva fonamentació.

Davant del perill eminent d'enfonsament de l'estructura es va decidir refonamentar el mur amb pedres del jaciment lligades amb morter de ciment pòrtland. Per tal de diferenciar la part afegida del mur original, la refonamentació es va fer lleugerament reculada respecte al pla del mur. El criteri d'utilitzar ciment pòrtland, material totalment desaconsellat pels jaciments arqueològics per la seva duresa i impermeabilitat, es va adoptar seguint el consell de l'arquitecte Joan Albert Adell que va valorar que la forta erosió del terreny on es recolza el mur feia necessària una fonamentació molt sòlida i el més ràpida possible. Aquestes són dues qualitats que aporta el ciment.

2. Consolidació de les llacunes del mur (MR-1)

Aquest mur fet de pedres lligades amb morter de calç i sorra presentava diverses llacunes. Per segellar aquestes pèrdues s'ha utilitzat pedres lligades amb morter de calç apagada i sorra, tenyit amb pigment

mineral vermell. Aquestes llacunes s'han deixat lleugerament refoses respecte al pla de la façana a l'espera de que s'adopti un criteri de restauració definitiu per tot el conjunt del castell.

3. Murs perimetrals (MR-2, MR-3, MR-4 i MR-5) dels àmbits A, B i C

Durant la campanya de neteja i eliminació de la vegetació realitzada l'any 1997 ja es va poder observar que aquests murs fets de pedres lligades amb fang presentaven les primeres filades desplomades i totalment descohesionades. De totes les estructures de l'interior del castell, aquestes són les que es trobaven en un estat de conservació més dolent i amenaçaven la integritat dels visitants. És per això, que es va decidir actuar primer en aquesta zona per garantir l'estabilitat dels murs i la seguretat dels visitants.

L'actuació va consistir en desmuntar el parament malmès per tal de corregir el desplom de les estructures. Després d'eliminar les pedres soltes es va segellar la part superior de les estructures amb una capa gruixuda de morter de calç apagada i sorra colorejat amb pigment mineral vermell. Aquesta capa té per objectiu delimitar on acabar el mur original i on comença el parament afegit. Les filades noves es van aixecar amb pedres del mateix jaciment i fang. Es va adoptar aquest criteri perquè Estrat, l'equip redactor del projecte, no volia adoptar uns criteris de restauració definitius que després condicionessin el projecte definitiu de rehabilitació del castell. Aquest tipus d'intervenció assegura i dona estabilitat a les estructures originals i no hipoteca futures actuacions ja que el parament de pedres lligades amb fang és fàcilment reversible.

4. Paviments dels àmbits A i B

Finalitzada les tasques d'excavació d'aquests dos àmbits, es va adoptar com a mesura de protecció dels paviments apareguts el cobriment amb geotèxtils i una capa terra. Els geotèxtils són uns teixits permeables que eviten l'arrelament de les plantes sobre els paviments.

5. Consolidació del torrí

L'eliminació de la vegetació de la torre va ser una feina molt lenta i difícil ja que sobre l'estructura hi havia diverses soques dels arbres que es varen tallar durant la campanya de l'any 1997. Una vegada tretes les soques es va procedir a consolidar el parament de les filades superiors.

Entre el punt més alt i el més baix del perímetre superior d'aquesta estructura hi ha una diferència de més de dos metres. Davant el problema que suposaven per les tasques d'excavació les pedres disperses pel recinte interior del castell es va decidir igualar el perímetre del torrí en el punt més alt i així recol·locar les pedres disperses per l'interior del jaciment i evitar haver de moure-les a cada campanya.

Però no es va fer tot el perímetre es va deixar un pas d'un metre per facilitar l'excavació de l'interior de la torre. També es van deixar per fer les filades externes que s'acabaran quan s'adopti el criteri de restauració definitiu. En aquest intervenció es va utilitzar ciment portland seguin també la recomanació de l'arquitecte Joan Albert Adell que aconsellava assegurar la solidesa del parament.

BIBLIOGRAFIA

- MONREAL, L. -DE RIQUER, MARTÍ, (1958): **Els castells medievals de Catalunya**, vol. II, Barcelona
- PLADEVALL I FONT, A. (1987): "Síntesi històrica i geogràfica de les vessants vallesana i selvatana del Montseny: Sant Esteve de Palautordera". Monografies del Montseny/2. Amics del Montseny.
- PLADEVALL I FONT, A. (1991): "Castell de Montclús". Catalunya romànica. Vol. XVIII. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.